

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM
ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ**

**THE UNIVERSITY OF KAHRAMANMARAŞ
SÜTÇÜ İMAM
REVIEW OF THE FACULTY OF THEOLOGY**

**YIL / YEAR: 14 SAYI / NUMBER: 27
OCAK-HAZİRAN / JANUARY-JUNE / 2016**

ISSN-1304-4524

Fatiha Suresi ve Şahsiyet İnşası

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ABAY *

Özet

Bu çalışmada Fatiha Suresi şahsiyet eğitimi açısından değerlendirilmiştir. Surenin içeriği, çeşitli tefsirler ve Fatiha suresi üzerine yapılan müstakil çalışmalar göz önüne alınarak detaya girilmeden açıklanmıştır. Bu açıklamalar doğrultusunda suredeki ayet ve kavramlar şahsiyet eğitimi açısından tasnif edilmiştir. Elde edilen bulgular ilgili başlıklar altında işlenmiştir. Sonuç olarak da Fatiha Suresi'nde şahsiyet eğitimi ile ilgili bulgular bir değerlendirmeye tabi tutulmuş ve sonuca bağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fatiha, şahsiyet, eğitim.

Abstract

In this study, Al-Fatiha is evaluated in terms of personality training. The content of the surah is explained briefly and having regard to interpretation and in dependent works on the surah. In accordance with the explanations, verses and the concepts of the surah is classified in regard to personality training. Acquired conclusion appeared in relevant topics. As a result, the conclusions about the personality training in Al-Fatiha are evaluated and finalised.

Keywords: al-Fatiha, personality, education.

* KSÜ İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Giriş

Hayatı öğrenmeye Kur'an'dan başlamak, İslam'ın ilk döneminde olduğu gibi ümmet arasında ortak bir anlayışın gelişmesine, ortak bir bakış açısı ve stratejinin oluşmasına, ortak bir kimliğin yaratılmasına, ortak bir hedef ve idealin var edilmesine yardım eder. Böylece insanlar arasında gelişip yerleşen Kur'an'a aykırı anlayışlar asgari düzeye iner ve bu açıdan onlar, Kur'an'ın eleştirdiği topluluklar konumuna düşmezler. Nitekim Kur'an'da "Dinlerinde ayrılığa düşüp fırka fırka olan, her bir fırkanın da kendisinde bulunanla sevindiği" kimseler gibi olunmaması için uyarı yapılmaktadır;¹ *"Bir de şunlardan olmayın ki, onlar inanç birliğini bozdular da birbirine karşıt taraflar haline geldiler. Artık her hizip kendi elinde kalanla övünmekteler."* (Rum, 30/32)

Hayatı Kur'an'dan öğrenmeye başlamak önemli olduğu kadar Kur'an'ı Fatiha Suresinden öğrenmeye başlamak da önemlidir. Çünkü Fatiha Suresi Mushaf tertibi bakımından Kur'an'ın başlangıç suresidir. Nüzul sırası bakımından 5. Sure olarak ifade edenler olduğu gibi bütün olarak indirilen ilk sure olduğunu, hatta nazil olan ilk vahiy olduğunu söyleyenler de olmuştur.² Fatiha Suresi Kur'an'ın en önemli surelerinden biridir ve birçok isimle anılmıştır. *"Ümmü'l Kitap, Seb'ul Mesani, Fâtihatul Kitap, Sûre'tül Hamd, el-Esas, el-Vâfiyye, el-Kâfiyye, el-Kenz, es-Salat, Sûre-i Şükür, Sûre-i Dua, Sûre-i Şifa"*³ onun isimlerinden birkaç tanesidir. İçerdi-

¹ İbrahim Sarmış, *İslam'ı Okumaya Ve Öğrenmeye Nereden Başlamalı?*, Kur'an'ı Hayat Dergisi, Sayı 5, yıl 2009.

² İlk nazil olan vahiylerin hangileri olduğu ile ilgili geniş açıklamalar için bkz: Bedruddin b. Muahammed b. Abdullah ez-Zerkeşi, *el-Burhan fi Ulumi'l Kur'an*, (Tahkik: Ebu'l Fadl ed-Dimyati), Daru'l Hadis, Kahire 1427/2006, s. 144-145; Celalluddin es-Suyuti, *el-İtkan fi Ulumi'l Kur'an*, (Tahkik Şuayb el-Arnaut), Muessesetu'l Risale, Beyrut 1429/2008, s.61-65; Muhammed Abdulazîm Ez-Zerkânî, *Menahilu'l İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, Dar Kutubi'l Arabi, Beyrut, 1417/1996, I/79.

³ Fahrüddin er-Razî, *Mefatihul Gayb*, Daru'l Fikr, Beyrut 1401/1981, I/179-183.

ği konular bakımından “ümmu’l Kitap/Kitabın Anası” adını hak eder. Çünkü “Fatiha, mikro Kur’an; Kur’an, makro Fatiha’dır” dense yeridir.

Fatiha’nın sahip olduğu muhteva zenginliği onu çok önemli hale getirmektedir. Birçok müfessir önemine binaen çalışmalarında Fatiha’ya genişçe yer ayırmışlardır.⁴ Belki de müstakil sure tefsirleri arasında en çok tefsiri yapılan sure Fatiha Suresidir. Hatta bu konuda er-Razi şunları söyler: “Bazı zamanlarda bu Yüce Surenin içeriğinden on binlerce fayda ve güzellik çıkarılabileceğini düşünüyorum. Bazı hasetçi, cahil ve inatçı olanlar bu durumu garipser ve bunu boş anlamsız bir takım manalar olarak yorumlarlar.”⁵ Razi’nin Fatiha Suresinin tefsirine yaklaşık müstakil bir cilt ayırmış olması bu sözlerini doğrular niteliktedir.

Duanın/İbadetin bir yüzü ilâhî, diğer yüzü beşerî alana dönüktür. İbadeti ve Duayı öğreten Fatiha’da bu durum çok güzel gözlemlenebilir. Müslim’in rivayet ettiği şu kutsî hadis bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır: “Allah Teâlâ; *"Namazı (Fatiha’yı) kulumla kendi aramda yarı yarıya paylaştım ve kulum dilediğini alacaktır. Kul, "Hamd âlemlerin rabbi Allah'a mahsustur" deyince Allah, "Kulum bana hamd etti" buyurur. Kul "rahman ve rahim" deyince Allah, "Kulum beni övdü" der. "Ceza gününün tek sahibi" deyince "Kulum benim yüceliğimi dile getirdi" der. "Ancak sana ibadet eder ve*

⁴ Fatiha suresi 7 ayet olmasına rağmen önemine binaen tefsirlerde geniş bir şekilde ele alınmıştır. Mesela: Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili âyi'l-Kur'an*, Kahire, 2001, I/109-204 (95 sayfa); Carullah Ebi'l Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf an Gavamidu't Tenzil ve uyunu'l Ekavil fi Vucuhi'l Te'vil*, Mektebetü Abikan, Riyad 1418/1998, I/99-128 (29 sayfa) Fahrüddin er-Razi, *age*. I/11-293 (282 sayfa); Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr el-Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l Kur'an*, (Tahkik; Abdullah b. Abdul Muhsin et-Türki), Muessesetu'l Risale, Beyrut, 1428/2006, I/142-202 (60 sayfa); Muhammed Tahir İbn Aşur, *et-Tahrir ve't- Tenvir min et-Tefsir*, Dar et-Tunisiye, Tunus 1984, I/131-201 (70 sayfa).

⁵ er-Razi, *age*. I/11.

yalnız senden yardım dileriz" deyince "Bu, kulumla benim aramda ortak olan kısımdır ve istediği kulumun olacaktır" buyurur. Kul "Bizi dosdoğru yola ile; nimetine erdirdiklerinin yoluna; gazaba uğramışların yoluna da, doğrudan sapmışların yoluna da değil!" deyince Allah, "İşte bu, yalnızca kuluma aittir ve kuluma istediği verilecektir"⁶ buyurur.

Bu sure aslında, Allah'ın kendi kitabını okumak isteyenlere öğrettiği bir duadır. Okuyucuya şu dersi öğretmek için Kitab'ın en başına yerleştirilmiştir: Eğer samimi olarak Kur'an'dan yararlanmak istiyorsan, Âlemlerin Rabbi'ne bu şekilde dua etmelisin.⁷

Biz de yapacağımız bu çalışmada her ne kadar tefsirlerle müracaat etmek suretiyle sureyi anlamak çabası içinde olsak da, amacımız sureyi bütün yönleriyle tefsir etmek değildir. Allah-insan ilişkisinin ana ilkelerini barındıran Fatiha Suresinin, şahsiyet inşası açısından önemini ve ihtiva ettiği esasları ortaya koyma gayreti içinde olacağız. İlk olarak şahsiyetin tanımı ve şahsiyet ile kavramsal çerçeve ele alınacaktır.

Şahsiyet Nedir?

Dilimizde 'kişilik' ve 'şahsiyet' hatta 'karakter' kelimele-ri birbirlerinin yerine kullanılabilmektedir. Şahsiyet sözcüğü kişilikle eş anlamda kullanılır ve kişiliğin 'bilim dilinde karşılığıdır'.⁸ Şahsiyet, dilimizin en soyut sözcüklerinden biridir. Çok yönlü ve karmaşıktır. İrade, zekâ, duygu, heyecan, mizaç, huy, biyolojik yapı, soyaçekim, çevre etkileri, sosyoekonomik etkenler gibi pek çok özellik şahsiyet kavramının içe-

⁶ Müslim, *Sahih*, Salat: 38.

⁷ Ebu'l A'la el-Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, (Çev. Kurul), İnsan Yayınları, İstanbul 1986, I/33.

⁸ Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1980, s. 71.

risinde yer alır.⁹ Bu çalışmada kişilik kavramının yerine şahsiyet kavramı kullanımı tercih edilecektir.

Şahsiyet kavramının tanımına geçmeden önce kişilik kavramı ile ilgili birkaç tanımı aktarmak uygun olacaktır.

Kişilik; “bütün bedensel özelliklerin, içgüdülerin, dürtülerin, eğilimlerin ve kazanılmış deneyimlerin bütünüdür.”¹⁰

Kişilik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir.¹¹

Kişilik; kişiyi bütün ötekilerden ayıran ruhsal ve bilinçsel özelliklerin tümüdür.¹²

Kişilik ile ilgili yapılan bu tanımlarda dikkat çeken husus, ifade edilen özelliklerin şahsına ait olması ve onu diğerlerinden ayırt etmesidir. Yani onu toplum içerisinde kendine özgü yapmasıdır. Bu noktada şahsiyetin sözlük anlamı önemli hale gelmektedir.

Şahsiyet: Arapçada ‘شخص’ kelimesinden türemiştir. Görünmek, ortaya çıkmak, yükselmek, birine sabit bir şekilde bakmak, bir şeyin üst kısmına isabet etmek, bir yerden başka bir yere gitmek, yüksek sesle konuşmak, kişi, kimse, insanın cismanî heyeti ve insanın uzaktan görülen karaltısı gibi manalara gelir.¹³

⁹ Ahmet Abay, Kur'an'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri, Düşün Yayınları, İstanbul 2012, s.131.

¹⁰ Özcan Köknel, *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1985, s. 19. Ayrıca bkz. Mahmut Tezcan, *Türk Kişiliği ve Kültür-Kişilik İlişkisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1970, s. 10.

¹¹ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1993, s. 404.

¹² Hasan Mahmud Çamdibi, *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*, İFAV, İstanbul 1994, s. 31.

¹³ Cemaluddin Muhammed b. Mükrim İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, Dar Sadır, Beyrut, ts. VII/45-46; Rağıb Ebi'l Kasım Muhammed b. Hüseyin el-İsfehani, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Daru'l Marife, Beyrut ts. s. 256.

Kişilik/şahsiyet kavramlarının tanımlarını aktardıktan sonra psikolojide kişi/şahıs yerine kullanılan 'birey' kelimesine de kısaca göz atmakta fayda vardır.

Kelime anlamı olarak kişi veya insanla eşanlamlı olan birey terimi, esasen toplumun bölünmeyen en küçük temel birimi demektir. Toplum bilimcilere göre birey; Toplumu oluşturan insanlardan her biridir.¹⁴

Psikolojide ise fert (birey) olma ile kişilik (şahsiyet) sahibi olma farklı anlamlara sahiptir. 'Fert' olma, daha çok insan tabiatına ait biyolojik bir isimlendirme iken, kişilik sahibi olma, kişinin kendi özüne uygun olarak kendi kendisiyle ve dış dünya ile olan münasebetlerini düzenleyen sosyo-kültürel bir sistemi, şuurlu şekilde inşa etme süreci ile yakından bağlantılıdır. Kişilik sahibi olmanın önemli boyutunu, yaratılıştan gelen mizaç üzerine karakter inşa etme süreci oluşturur. Fert olma gayretleri, insanın nesne olma yönüne ağırlık verirken; kişilik sahibi olma gayretleri, insanın aktif bir özne olma, seçme ve tercih edebilme özelliğini kullanmaya ağırlık verir. Dolayısıyla her insan nesne ağırlıklı fert olarak doğar ve zaman içinde onu özne konumuna dönüştürecek bir benlik ve kişilik kazanır.¹⁵

Şahsiyetin Kaynağı Ve Oluşumu

Psikolojideki teorilerin çoğu kişiliğin kaynakları için biyolojik, hissi, toplumsal ve kültürel gibi değerler tanırlar. Hatta anlama, bilinç, idrak, kıskançlık, haset, kızgınlık gibi hislerin biyolojik etkenlere dayandığını, aynı zamanda bunların toplumsal ve kültürel değişmelere bağlı olarak değiştiğini de iddia ederler. İslam ise kişiliğe bedeni, ruhi, fikri, içtimai ve hissi yönden bir bütün olarak bakar. İslami kişilik

¹⁴ *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, Risale Yayınları. İstanbul 1990, I/209.

¹⁵ Hamza Aydın, "Benlik ve Kişilik" <http://www.rehberim.net/forum/fel-sefe-sosyoloji-psikoloji/374/81611-psikoloji-konulari.html>. 29.08.2015

denge yönü ile ön plana çıkar. Kişiliği oluşturan etmenlerden hiçbirisi diğerinden ön plana çıkmaz. İslam dünya ile ahiret nizamını dinde, ruh ve beden nizamını insanda, ibadet ve çalışma nizamını hayatta birleştirmiştir.¹⁶

Sağlam bir şahsiyetin oluşabilmesi için kişinin, bir sayı olmaktan önce bir sayı olmaya karşı durması şarttır.¹⁷ Yani şahıs, içinde bulunduğu toplumun, cemaatin, grubun sadece sayısal bir üyesi olmamalı, aksine şahsiyetiyle kendini hissettiren ve içerisinde bulunduğu sosyal yapıya değer katan bir ferdi olmalıdır.

Bugün insanlar şahsiyetlerinden çok sahip oldukları kimlikleri ön plana çıkarmaktadırlar. Makamı, parası, sosyal nüfuzu veya etkili ve yetkili kişilere yakınlığı olan kişiler şahsiyet sahibi olmasalar da sahip oldukları kimliklerle toplumda itibar görebilmektedir. Hâlbuki Kur'an'a göre, insanı ahirette kurtuluşa götürececek özellikler ifade edilirken kimliğin yeterli olmadığı, şahsiyetin daha önemli olduğu vurgusu ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle Ehli Kitap mensuplarının; *"Yahudi veya Hristiyan olmadıkça hiç kimse cennete giremez!"*¹⁸ iddiaları, *"bu onların kuruntusudur! De ki: "Eğer söylediklerinizde samimi iseniz, iddianızı kanıtlayın!" Evet, gerçekten her kim tüm benliğini Allah'a teslim eder ve iyilik yapanlardan olursa, Rabbi katında mükâfatını görecektir ve böyleleri ne korkacak, ne de üzülecekler"*¹⁹ cevabıyla bertaraf edilmiş ve asıl değerın sahip olunan kimlikle olmadığı, aksine kimlik sahibi insanların yaptıklarıyla kazandıkları şahsiyetleri olduğu ortaya konulmuştur.

Şahsiyeti Oluşturan/Etkileyen Unsurlar

Şahsiyet oluşumunu etkileyen bir kısmı fitri bir kısmı

¹⁶ Fuad Haydar, *eş-Şahsiyetü fi'l İslam ve fi'l Fikri'l Garbi*, Beyrut 1990, s. 7.

¹⁷ Nuri Pakdil, *Biat I*, Edebiyat Derisi Yayınları, Ankara 2014, s.19.

¹⁸ Bakara 2/111.

¹⁹ Bakara 2/112.

da sonradan oluşan şartlardan oluşan bir takım etkenler bulunmaktadır. İnsanın şahsiyetine değişik derecelerde eş zamanlı tesir eden faktörler dört ana başlık altında özetlenebilir. **Fıtrat, çevre, tarih** ve **irade**... Bu faktörlerin ilk üçü cebri, yani kişinin istek ve iktidarı dışında gelişir ve tesir ederler. Cebri faktörlerden birincisi olan fıtrat gelişip olgunlaşırken, ‘mizaç, karakter, huy, ego (benlik) ve kişilik’ tabii olarak inşa edilir. Fıtratın aslı unsurları içinde, ‘ruh, akıl, kalb, nefis, vicdan, irade, şuuraltı, şuur, evham, vesvese, içgüdüler, duygular, istekler, alışkanlıklar ve bağımlılıklar’ yer alır. İnsana cebri olarak tesir eden ikinci faktör, içinde doğduğu sosyo-ekonomik ve kültürel sistemi belirleyen çevredir. Bir diğer unsur olan **tarih**ten kasıt, insanın doğumundan itibaren şuuraltına kaydedilen yaşadığı tecrübeler ile soyundan ve çevresinden aktarılan ve hatıralarda kalan birikimlerin tamamıdır. Şuuraltı birikimleri kişiye göre değişen derecelerde şahsiyete tesir eder. İnsanın şahsiyetini etkileyen dördüncü unsur ise iradedir. Bir başka ifadeyle, iradi ve şuururlu tercih ve yönelimleridir. Şahsiyeti oluşturan faktörlere bakıldığında hemen hepsinde manevî bir yönün olduğu yani maneviyatla irtibatlı oldukları görülmektedir.²⁰

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, insan şahsiyetinin oluşumunda etkili olan unsurların Fatiha Suresinin içeriğinde doğrudan veya dolaylı olarak ne kadar yer aldığı tespit edilecek ve bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Fatiha Suresinin Şahsiyet Eğitiminde Değeri

İnsan, iyiye ve kötüye yönelebilecek temayül ve zihni yeteneklerle donatılmıştır. Bu bakımdan Kur’an, insanın eğitiminde kullanacağı prensip, gaye ve metotları bu yapıya göre ayarlar ve temellendirir. Yüce Allah, fıtratla ilgili ayet-

²⁰Abdülhakim Yüce, *Şahsiyet Gelişiminde Maneviyatın Rolü*, <http://abdulhakimyuca.com/wp-content/uploads/%C5%9EAHS%C4%B0YET.pdf>

te²¹ dinin anlaşılması ve tebliğ edilmesi hususunda izlenmesi gereken en doğru yolun, onun yaratılışında var olan değerlere yönelmek olduğunu ima eder. Kur'an ayrıca ondan, insan tabiatını ve onun özelliklerini araştırmasının gerekliliğine de dikkat çeker.²²

İnsanı eğitirken, onu ulvileştirecek, yüceltecek asli değerlere ihtiyaç vardır. Bu gereksinim doğru ilkelerle yapılırsa maksat hâsıl olur. Aksi takdirde tertemiz fitratlara sahip insanlar, aldıkları eğitimlerle yozlaşır, böylece onlar Yaratıcıyı ve O'nun evrendeki muhteşem sanatını görmek ve anlamaktan mahrum olurlar.²³

Kur'an açısından tebliğin öncelikli amacı, insan ruhunu ve aklını, terbiyeye elverişli hale getirmek, eğitim sürecini başlatmaktır. Bu eğitimin temel amacı; insanın taşıdığı temiz kabiliyet ve değerleri kendi doğallığı ve bütünlüğü içinde geliştirmektir.²⁴ İşte bu noktada insanı iyi tanıyan bir 'Eğitici'ye ihtiyaç hâsıl olmaktadır. İnsanı tanıma konusunda elbette birinci sıra, onu yaratan Allah'a aittir. *"Yaratan O, nasıl olur da her şeyi bilmez? Evet, yalnız O, hikmetinde erişilmez bir derinlik sahibidir, her şeyden haberdar olandır!"*²⁵ Rabbimiz elbette insanı en fazla mutlu kılacak yolu da en iyi bilendir.

Fatiha Suresi yukarıda ifade edilen hususlar doğrultusunda tahlil edilecektir. Sureyi daha iyi anlamak ve "şahsiyet eğitimi" açısından değerini daha iyi kavrayabilmek için bölümlere ayırmak kanaatimizce daha uygun olacaktır. Fatiha'nın içerdiği konuları üç ana gruba ayırmak mümkün-

²¹ Rum, 30/30.

²² Mehmet Şanver, *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, İstanbul 2004, s.36.

²³ Abay, *age*. s.23.

²⁴ Bedii Ziya Egemen, *Terbiye İlminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi*, Ankara 1965, s. 8.

²⁵ Mülk 67/4.

dür: Sure ilk ayetlerinde tevhid konusunun bir özetini, ardından gelen ayetlerde ibadeti ve son kısmında ise, iyilerle dinden sapmışları söz konusu ederek bir bakıma Kur'an'daki kıssaların bir özetini vermektedir. Ancak buradaki özet sadece bir işaret anlamındadır. Yoksa Kur'an'ın diğer kısımları indirilmemiş olsaydı, bu özet yeterliydi anlamında değildir.²⁶ Bu içerik özetlenecek olursa; “hamd/tevhid”, “kulluk/ubudiyet” ve “dua” denilebilir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Sure detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Ancak Surenin ayetlerini ele almadan önce her Kur'an okuyucusunu ilgilendiren “istiâze” kavramına değinmek yararlı olacaktır. Çünkü Kur'an okumaya “istiâze” ile başlamak bir zorunluluktur.²⁷

İstiâze (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم)

Kur'an okunmaya/kıraat edilmeye başlanırken yapılacak ilk iş istiâzedir. Çünkü Kur'an'ı insanlığa rahmet olsun diye gönderen Allah; “*Kur'ân okuduğun zaman, o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!*”²⁸ diye emretmektedir.

Şahsiyet sahibi olmak isteyen kişinin ilk yapması gereken şey her türlü kirden arınmaktır. Bir anlamda istiâze de bunu sağlamaktadır. Çünkü “*Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım*” anlamına gelen istiâze şeytanın ve şeytani tüm güçlerin tehlikelerinden, vesveselerinden ve bulaştırabilecekleri her türlü pisliklerden Allah'a sığınmaktır.

“İstiâze ile manevi anlamda hem temizlenen hem de niyetini temizleyen insan, Allah-Tağut/Şeytan velayeti ekseminde²⁹ safını Allah'tan yana belirlemiş, şeytandan gelebile-

²⁶ Sait Şimşek, *Fatiha Suresi Ve Türkçe Namaz*, Beyan Yayınları, İstanbul 1998, s 16-17.

²⁷ Nahl 16/98.

²⁸ Nahl 16/98.

²⁹ “Allah'tır iman edenlerin velisi: onları (kalp gözünü kör eden) karanlıklardan (iç) aydınlığa çıkarır. Küfreden kimselerin velileri ise şeytani güç odaklarıdır: onları aydınlıktan çıkarıp karanlıklara iterler. İşte onlar ateşin sakinleridirler, onlar orada kalıcıdırlar.” (Bakara 2/257)

cek saldırılara karşı da zırhını giyinmiş olacaktır.

İstiâze, Fatiha'da bildirilen kulluğun temel ölçütlerinden biri sayılabilecek olan “وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ” ifadesinin habercisidir. “Ancak Sana kulluk eder ve yalnız Senden yardım dileriz.” (Fatiha 1/5)

Allah'a sığınmak, insanın sahipsiz bırakılmadığını bilmesi ve moral depolaması açısından son derece önemlidir. Çünkü Allah'a sığınan kişi sığındığı varlığın gücü ve verdiği güven karşısında özgüven kazanarak sağlam ve şahsiyetli bir duruş ortaya koyar. Bunun sonucu olarak, insanı haktan saptırmaya çalışan şeytana karşı en güçlü korunmanın Allah'a sığınmakla elde edileceği bilinci de insana kazandırılmış olur.³⁰

Şeytanın vesveselerine karşı asıl panzehir “Allah'a sığınmak”tır. O sığınma, bir zırh gibi kendisine gelen etkilerden kişiyi korumakta, insana Yüce Allah'la birlikte yaşamının huzurunu kazandırmaktadır.³¹

Özetle istiâze: "Dinim konusunda şeytanın bana zarar vermesinden ve beni haktan alıkoymasından Allah'a sığınırım"³² demektir.

İstiaze ile hem nefsimizde/içimizde var olan vesveselere karşı nasıl bir tavır takınacağımızı hem de çevremizden gelebilecek ayartılara karşı kendi dik duruşumuzu nasıl sağlayabileceğimizi öğrenmekteyiz. Bunun yanında, insana yaratılış tarihiyle özdeş bir düşmana karşı kendisini korumayı da öğretmektedir. Böylelikle istiaze, inanan insanın iyi bir şahsiyet sahibi olabilmesi için neyi niçin yaptığını, çıktığı yola hangi amaçla çıktığını bilmesi gerektiğini de hatırlatmakta-

³⁰ A'râf 7/200, 201; Mü'minûn 23/97; Nâs 114/4-6.

³¹ Mehmet Okuyan, *Beyanatu'l-Furkan/Kur'an-ı Kerim'den Mesajlar*, Kiraat Yayınları, İstanbul 2014, I/17.

³² Şimşek, *age.* s.21.

dır. İstiâze, “bir işi kimin için ve niye yaptığını veya yapmadığını bilme” melekesini de kazandırmaktadır.

Besmele (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

Besmelenin Fatiha’dan bir ayet olup olmadığı, keza sure başlarındaki besmelelerin müstakil birer ayet olup olmadıkları konusunda ihtilaf edilmiştir. Bu ihtilaflara değinmek bu makalenin muhtevasına çok uygun olmadığından bu tür tartışmaları daha uygun zeminlere bırakarak besmelenin ne anlama geldiği ve hangi mesajları verdiği üzerinde duracağız.

Besmelenin Neml Suresinin bir ayeti olduğu hususunda herhangi bir ihtilaf yoktur. Hatta besmele, peygamberlerin hareket tarzının ortak anahtar cümlesidir dense abartılmış olunmaz. Çünkü “Nûh, ‘Gemiye binin, onun yürümesi ve durması **Allah’ın adıyla**dır; doğrusu, Rabbim bağışlayandır; merhamet edendir’ dedi.”(Hûd11/41)Yine aynı şekilde Hz. Süleyman Sebe’ Melikesi Belkıs’a yazdığı mektuba şu şekilde başlamıştı: “Mektup Süleyman’dandır, Rahman ve Rahîm Allah’ın adıyla.” (Neml 27/30)Hz. Muhammed’e indirilen vahyin ilk ayeti de; “Oku yaratan Rabbin adına/adıyla.” (Alak 96/ 1) olmuştur.

Besmele, bir işin Allah’ın adıyla, Allah adına, O’nun verdiği güç ve sağladığı imkânla, sadece O’nun rızası ve hatırı için, işe O’nun adını katma duygusunu dile getirmenin vesilesidir. Kısaca Besmele, Allah’ı hatırdan tutmanın ve her işe Allah’ı şahit tutmanın en güzel ifadesidir. Bir işe başlarken niyetin önemi neyse, Besmele’nin önemi de odur. Besmele, hayatı Allah için bilinçli yaşamının ifadesidir. Bir işi, bir duyarlılığı, bir fedakârlığı, Allah’ın adına, O’nun yardımıyla, O’nun şahitliğini hissederek, O’nun verdiği güçle, O’nun rızasını kazanmak için, ortaya koyma kararlılığının dil

ile ifadesidir.³³ Allah'ın rızasının ve O'nun adının öncelenmediği söz ve fiiller, başkalarının adına ve başka amaçlarla yapılıyor demektir. Allah'ın rızasının dışında amaçlar güden insanlarda çıkar/menfaat kaygılarının ön plana çıktığını ifade etmek mümkündür. Bu şekilde davranan kişiler bilerek veya bilmeyerek münafıkların durumuna düşebilirler. Çünkü bu hareket tarzı münafıkların hareket tarzıdır. Çıkarlarını korumak için bırakın işlerini Allah rızası için yapmayı aksine söylemedikleri ve yapmadıkları şeyleri yapmış göstermek için Allah'ı kendi çıkarları ve yalanları için şahit tutmaktadırlar.³⁴

Besmelenin insan hayatına nasıl bir etki yapacağı, onu ne istediğini bilen, şahsiyet sahibi bir kişi olarak nasıl şekillendireceği konusunda, Taberî (ö. 310 h.) şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Yüce Allah, güzel isimlerini anmakla işe başlama edebini Peygamberine ve Peygamberi vasıtasıyla da bütün insanlara öğretmiştir. Besmelenin başındaki "bâ" harfi, kendisinden önce bir fiilin varlığını gerektirir. Bu fiil mahzuttur. Kişi, neyi yapmaya azmediyorsa besmelenin başında o fiil var gibidir. Mesela kişi bir sureyi okumaya başlamadan besmeleyi söylediğinde bunun anlamı: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla şu sureyi okuyorum" demektir. Kalkmadan önce besmeleyi söylediğinde bunun anlamı: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla kalkıyorum" demektir.³⁵

Besmele ile ilgili dikkat çeken hususlardan birisi de "bir inşa cümlesi" olmasıdır. "*Besmele*"de kuvvetli bir tercihe göre kendinden önce var olduğu takdir edilen hafzedilmiş bir cümlenin mukabili bir cümle olduğu öngörülmektedir. Bu durumda "*Bismillahirrahmanirrahim*" derken, Arapça dil kurallarına göre takdiri "*Bismillahirrahmanirrahim de*" veya

³³ Okuyan, *age*. I/21.

³⁴ Münafikun, 63/1-2.

³⁵ et-Taberî, *age*. I/111-112.

“Oku: Bismillahirrahmanirrahim” veyahut da “Bismillahirrahmanirrahim diyerek başla” gibi yapılacak bütün takdirler olabilir. Bu takdire göre cümle lafız olarak inşa cümlesi sayılır ve meani sanatları içinde değerlendirilir.³⁶ Besmele çekerek Fatiha’yı veya Kur’an’ın herhangi bir bölümünü okumaya başlayan kişinin şahsiyeti Allah’ın adı zikrettirilerek inşa edilmeye başlanmış olunur.

Şahsiyetini bu düşünceyle inşa ederek hareket edebilen insan, bir anlamda yapacağı tüm eylemleri Allah’ın adına ve Allah’ın adıyla yerine getiriyor demektir. Bu da hayatın tümünün Allah adına yaşanması anlamına gelir. Şu ilahi emrin bir gereği olarak: “De ki: “Benim namazım da, her türlü ibadetlerim de, hayatım da ölümüm de hep Rabbü’l âlemin olan Allah’a aittir/içindir.” (En’am 6/162)

Besmele, bir anlamda insanın şahsiyetini oluşturmada önemli yeri olan fitratı hatırlatmaktadır. İşlerine Allah’ı hatırlayarak başlayan kişi yaratıldığı amacı³⁷ ve yaratıldığı yapıyı/fitratı³⁸ dikkate almaktadır. Sürekli Allah’ı dikkate alıp yâd eden insanın da şahsiyeti ona göre şekillenir. Allah’ı anan kişi Allah katında anılmaya³⁹ hak kazanır.

Hamd ve Tevhid “الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ”

Hamd, yermenin zıddı olan övme, sena, şükür, bir kimseyi iyilik, üstünlük ve erdemlilikle niteleme (medhetme) manasına gelir.⁴⁰ Terim olarak, bütün medih türlerini içerip sevgi ve tazimle Allah'a yönelen övgü ve şükrü ifade eder. Hamd, Allah'a karşı kulların memnuniyet ve sevinçlerini,

³⁶ A. Cüneyt Eren, *Fatiha Süresinde Edebi Sanatlar*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2013/21 Sayı 381 ss. 41-73.

³⁷ Zariyat 51/56.

³⁸ Rum 30/30.

³⁹ Bakara 2/152.

⁴⁰ Halil b. Ahmed el-Ferahidi, *Kitabu'l Ayn*, Dar Kutübi'l İlmiyye, Beyrut, 1423/2003, I/353; İbn Manzur, *age*. III/155-157;

O'na şükürlerini bildirmeleri demektir.⁴¹

Her türlü hamd, övgü, şükür, minnettarlık, saygı, yücelik, azamet, şeref ve ululuk, kâinatı yoktan var eden, tüm canlıları besleyen, eğiten, yöneten ve yönlendiren Allah'a aittir. Gerçek anlamda övülmek O'nun hakkıdır ve yalnızca O'na yaraşır. Zira bütün iyiliklerin, güzelliklerin kaynağı ve asıl sahibi O'dur. Her varlığı kendi yaratılışındaki amaç ve hikmete uygun niteliklerle donatan, onları daima iyiye ve güzele yönlendirerek her şeye hedef ve yolunu gösteren; kulağa duymayı, göze görmeyi, güneşe ışık vermeyi, kelebeğe uçmayı, çiçeğe açmayı, ağaca meyve vermeyi öğreten O'dur. O halde bütün iyiliklerin, güzelliklerin kaynağı olan Rabbimizi tüm kalbimizle överek yüceltmeli, en derin saygı ve şükran duygularıyla O'nun hükümlerine boyun eğmeli ve yalnızca O'na kul olmalıyız.⁴²

“الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ” cümlesinde derin bir saygı ve şükran duygusu ile övmek anlamına gelen hamdle başlanması söze, makama uygun, güzel bir giriş yapılması bir “*hüsnü'l-ibtida*” örneğidir.⁴³ Yani bu ayet kişiye söze nasıl başlayacağını, söze başlarken ne tür ifadeler kullanacağını da öğretmektedir. O halde bütün iyiliklerin ve güzelliklerin kaynağı olana, kendisine ikramda bulanana teşekkür etmeyi, ona karşı nasıl bir tavır takınacağını bilmeyen bir insan hakkıyla şahsiyet sahibi olamayacaktır. Çünkü Allah'a şükretmek, teşekkür etmek ve hamd etmek Allah'ın vermiş olduğu nimetlerin daha da artmasını sağladığı gibi, aksi bir hareket Allah'ın azabına müstahak olmayı⁴⁴ kolaylaştırmaktadır. Kaldı ki insan üzerine düşeni yaparsa her türlü tehlikeden uzak olur. Çünkü

⁴¹ Kalkan, *age.* s. 814.

⁴² Mahmut Kısa, *Kur'an-ı Kerim ve Kısa Açıklamalı Meali*, Armağan Kitaplar, Konya 2009, s.1.

⁴³ Eren, *agm.* s. 43.

⁴⁴ İbrahim 14/7.

“Eğer siz Allah'a şükreder ve iman ederseniz, Allah size azap edip de ne yapsın? Zira Allah şükredenlerin karşılığını her zaman veren ve her şeyi bilendir.” (Nisa 4/147) buyrulmaktadır

Allah'ın insana ihsan ettiği şeyler karşısında insana düşen şey, hamd etmektir. Çünkü Allah Teâlâ'nın verdiği nimetlerin sayısını bilmek mümkün değildir.⁴⁵ İnsanlardan istenen şey nimeti vereni yok saymamaları ve verilen sayısız nimetlerden dolayı O'nu övmeleri ve O'na hamd etmeleridir.

“الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ” ayetinin vermek istediği mesajlardan biri de muhatabın zihninde “sahih bir Allah tasavvuru” oluşturmaktır. Ayette ve devamında hamd edilmeye layık olan Allah'ın sıfatlarına dikkat çekilmektedir. Surede bu anlamda zikredilenleri şu şekilde ifade etmek mümkündür: **Allah**; “Âlemlerin Rabbi, er-Rahman-er-Rahim, Din Gününün Sahibi, Kendisine Kulluk/İbadet Edilen, Kendisinden Yardım/İstiane İstenen, Hidayet Veren ve Nimet İhsan Eden”dir.

Sayılan bu sıfatların her biri müstakil bir makale hatta kitap konusu olabilecek kadar zengin muhtevalara sahiptirler. Biz burada bu sıfatlara kısaca değinip mevzumuz açısından değerlendirme yapacağız.

Allah (الله)

Surede zikredilen sıfatlara değinmeden önce bütün sıfatların kendisine döndüğü “Allah” İsmi üzerinde kısaca duralım.

“الله” lafzı Yüce Allah'ın özel ismidir. Hatta özel isimden de öte bir hususiyet arz eder. Zira özel isimler birden fazla şahsa verilebilirler. Allah ismi diğer esmadan farklı olarak “has” isimdir. Çünkü Allah, varlığı kendinden ve zorunlu olan, var olmak için bir başkasına muhtaç olmayan, tüm

⁴⁵ İbrahim 14734; Nahl 16/18.

mükemmellikler kendisine ait olan, tüm hamd ve senalar kendisine mahsus olan, mutlak ve aşkın yaratıcının adıdır.⁴⁶ Herhangi bir dile tercüme edilmez. Allah'ın diğer Esmâ-i Hüsnâ'sı ise anlam olarak başka dillerdeki anlamlarıyla kullanılabılır.

"Allah" ismi olduğu gibi kullanılmaktadır. İlah ile Allah kelimelerinin karıştırılmaması gerekir. "İlah" kelimesi bazen Allah için kullanılmasına rağmen bu kullanımlarda ancak diğer Esmâ-i Hüsnâ'sı gibi O'nun bir sıfatına delalet eder. Allah yerine "tanrı", rahman yerine "esirgeyen", rahîm yerine de "bağışlayan" kelimelerinin kullanılması bu isimlerin anlamlarını tam olarak karşılamaz. Çünkü Allah ismi, bu isme hakkıyla lâîk olan "tek, eşsiz, benzersiz, bütün kemal sıfatlarına sahip ve eksikliklerden uzak, varlığı zaruri (olmazsa olmaz), yokluğu düşünülemez" olan yüce zâta mahsustur", bu sıfatları taşımayan hiçbir varlığa Allah denemez.⁴⁷

Allah, Esmâ-i Hüsnâ'nın kalbidir. Kur'an'a göre Fatiha ne ise Esmâ-i Hüsnâ'ya göre de Allah ismi odur. Esmâ-i Hüsnâ'daki Allah ismi, Fatiha'daki besmele gibidir. "Rahim Allah, Rahman Allah, Rab Allah, Malik Allah, Rezzak Allah" cümlelerinde olduğu gibi, tüm diğer isim-sıfatlar, Allah ismini niteler. Allah ismi tüm isim sıfatların tek mevsufudur.⁴⁸

"Allah" lafzı surede, biri besmelede olmak üzere iki defa zikredilir. Besmelede Allah'ın adıyla/adına başlamada ve ikinci Ayette "hamd"ın kime yapılması/"hamd"e kimin layık olduğu vurgusunda. Bu da şahsiyet inşasında önceliğin "Allah" adıyla başlamak olduğu ve bu bilinçle inşa olan şahsın "Allah" adına hareket etmesi gerektiğini bize öğretmektedir. Hamd edilmeye layık, Âlemlerin Rabbi, Rahman-Rahim ve

⁴⁶ Mustafa İslamoğlu, *Kur'an'a Göre Esmâ-i Hüsnâ*, Düşün Yayınları, İstanbul 2011, I/110.

⁴⁷ Komisyon, *Kur'an Yolu*, DİB. Yayınları, Ankara 2007, I/8.

⁴⁸ İslamoğlu, *age*, I/116.

din günün sahibi bir Allah tasavvuru insanı fitratıyla buluşturur. Çünkü doğan her insan fitrat üzere⁴⁹ yani yaratıcıyı tanıyabilme özelliğiyle yaratılmıştır. Hatta insandan alınan “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”⁵⁰ ahdinin insana hatırlatılmasıdır. Zayıf ve aciz olan insana Allah’a ve onun rububiyetine, Rahman-Rahim oluşuna ihtiyacı olduğunu hissettirmektedir. Bunun farkına varabilen insan Allah’a gerçek anlamda kul olunmadan şahsiyetin oluşamayacağını hatta Allah’ı gereği gibi tanımadığından dolayı çok alt seviyelere⁵¹ düşeceğini bilir.

Âlemlerin Rabbi (رَبُّ الْعَالَمِينَ)

‘Rabb’; “Mürebbi, ihtiyaçları karşılayan, terbiye veren ve yetiştiren⁵²; kefil, gözetici, koruyup kollayan, ıslahla sorumlu olan⁵³; çeşitli kimselerin oluşturduğu bir toplulukta merkezi bir sığata sahip olan;⁵⁴ kendisine bağlananların efendisi, sözü geçen, üstünlüğü ve yüceliği kabul edilen ve tasarruf hakkına sahip, itaat edilen ve boyun eğilen efendi, güç ve egemenlik sahibi reis;⁵⁵ malik ve efendi⁵⁶” anlamlarına⁵⁷ gelmektedir. Bazı âlimlere göre insanların en çok duada kullandıkları isimlerden biri olduğu ve Kur’an’da en çok – Allah isminden sonra- kullanıldığı için ‘Rabb’, Allah’ın en büyük ismidir.⁵⁸

“Rab” kelimesi, Kur’an-ı Kerim’de tam 968 yerde geçer. “rab” kelimesinin çoğulu olan “erbâb” 4 ve bu kelimedenden tü-

⁴⁹ Buhari, Tefsir (Rûm), 2.

⁵⁰ A’raf, 7/172.

⁵¹ A’raf, 7/179; Tin, 95/5.

⁵² Şuara, 26/ 77–80; Yusuf, 12/23.

⁵³ En’am, 6/164; Müzzemmil, 73/9; Nahl, 16/53–54.

⁵⁴ En’am, 6/38; Hud, 11/34; Zümer, 39/7; Yasin, 36/51.

⁵⁵ Yusuf, 12/41–42; Tevbe, 9/31; Al-i İmran, 3/64; Yusuf, 12/50.

⁵⁶ Kureyş, 106/3–4; Saffat, 37/5, 180; Enbiya, 21/22; Mü’minun, 23/86; Necm, 53/49.

⁵⁷ el-Mevdudi, *Kur’an’ın Dört Temel Terimi*, (çev. Mahmut Osmanoğlu), Özgün Yayınları (I. baskı), İstanbul 1992. s. 48.

⁵⁸ el- Kurtubi; *age*. I/212.

remiş olan “rabbâniyyûn” 3, “ribbiyyûn” ise bir yerde kullanılır. Toplam olarak “rab” kelimesi ve türevleri Kur’an’da 976 yerde tekrar edilir.⁵⁹

Kur’ânî bir terim olarak Rab; varlıklar âlemini yaratan, terbiye ederek geliştiren, onları maddî ve manevî olgunluğa götüren, terbiyenin bütün gereklerine mâlik ve her şeye sahip olan Allah anlamına gelmektedir.⁶⁰

Elmalılı Hamdi Yazır, ‘Rabb’ kavramını bütün yönleriyle açıklar. Ona göre ‘Rabb’ kavramı sadece ‘terbiye eden’ anlamında değil, “üstün gelme, ihsanda bulunma, kontrolü altına alma, tasarrufta bulunma, öğretme ve yol gösterme, yükümlülük ve sorumluluk yükleme, emretme ve yasaklama, teşvik ve uyarı, lütufta bulunma ve gönül alma, paylama ve azarlama... gibi eğitim için gerekli olan bütün şeylere sahip, güçlü, mükemmel ve kusursuz olan bir terbiye edici demektir. Bundan dolayı sahip ve mâlik olma anlamına da gelir. Meselâ ev sahibine ‘rabbu’d-dâr = ev sahibi’, bir sermayenin sahibine de ‘rabbu’l-mâl = sermaye sahibi’ denir.⁶¹

“العَالَمِينَ/el-âlemin” kelimesi ile ilgili farklı görüşler zikredilmiştir.⁶² “insanlar ve cinler”⁶³, “dönem, zaman”⁶⁴, “tüm kadınlar, insanlar”⁶⁵, “misafirler, yabancılar”⁶⁶, ‘gökler yer ve

⁵⁹ Muhammed Fuad Abdulbaki, *el- Mu’cemu’l Mufehres li-elfazi’l Kur’an’il Kerim*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987, s. 286-299.

⁶⁰ Kalkan, *age.* s. 705.

⁶¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Azim Dağıtım, (I.baskı), İstanbul 1992, I/77.

⁶² “**Âlemin**” kelimesinin Kur’an’da kullanımı ve manaları hakkında geniş bilgi için bkz: Zekeriya Pak, “*Alemin*” Kelimesinin Kur’an’daki Anlamı Üzerine, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13 (2009) s. 1-24; Simonetta Calderini- Şaban Karasakal, *Fatiha Suresinde Geçen “Rabbi’l- Âlemin” İfade-sindeki “Âlemin” Kelimesinin Tefsiri*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XI, SAYI: 1, 2009, s.181-189.

⁶³ Furkan 25/1.

⁶⁴ Bakara 2/47; Sâffât 37/79.

⁶⁵ Âl-i İmrân 3/42.

⁶⁶ Hicr 15/70.

bunların arasındaki her şey⁶⁷ gibi anlamlar bunların bazılarıdır.⁶⁸ Ama kanaatimizce Kurtubi'nin de tercih ettiği 'bütün yaratılmışlar'⁶⁹ görüşü daha isabetlidir. Çünkü Hz. Musa ile Firavun arasında 'Rabbülâlemin' konusunda geçen konuşmayı bildiren şu ayetler incelendiğinde bu görüşün daha kuvvetli olduğu ifade edilebilir: "*Firavun: 'Sahi, şu bahsettiğin Rabbülâlemin de ne?' dedi. Eğer işin gerçeğini bilmek isterse-niz söyleyeyim: O, göklerin, yerin ve ikisi arasında olan her şeyin Rabbidir.*" (Şuara 26/23-24). Ayetlere dikkatlice bakıldığında, 'âlemin' lafzının ayetlerde 'göklerin, yerin ve onların arasındakiiler' olarak açıklandığı ortaya çıkmaktadır.

'Âlemlerin Rabbi' ifadesi şahsiyet eğitimi açısından değerlendirildiğinde Allah'ın sahip olduğu güce sahip olmayan varlıklara teslim olunamayacağını işaret eder. 'Alemlerin Rabbi', alemleri yaratan, onların rızkını veren, besleyip büyüten, hidayet eden ve sahip çıkan anlamlarına geldiğine göre bütün bunları beceremeyen bir varlığa boyun eğilmez, ancak kudreti tüm evrene şamil bir varlığa teslim olunur⁷⁰ mesajını vermektedir. Hayata bakış açısını, Allah'ın terbiye ediciliğini tanıyarak belirleyen insan, ideal şahsiyet sahibi olur.

Er-Rahman- Er-Rahim (الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ)

"Er-Rahman-Er-Rahim" Allah'ı niteleyen iki isim-sıfattır. Her ikisi de aynı kökten olmalarına rağmen birbirinden farklı anlamlar ifade ederler.

El-Kurtubi, Yüce Allah'ın Kendisini "Rahman, Rahim" olarak nitelendirmesiyle ilgili çok önemli bir hususa dikkatlerimizi çeker: Allah "*Âlemlerin Rabbi*" olarak kendini nite-

⁶⁷ Şuara 26/24.

⁶⁸ Bu kelimenin geniş izahı için bk. Okuyan, *Kur'an Sözlüğü*, s. 600.

⁶⁹ el- Kurtubi; *age*. I/214.

⁷⁰ Bayraktar Bayraklı, *Vahyin Hedeflediği Toplum*, Düşün Yayınları, İstanbul 2015, s.70.

lendirdikten sonra "*Rahman, Rahîm*" olmakla da nitelendirilmektedir. Çünkü Zatını "*Âlemlerin Rabbi*" olarak nitelendirilmesi içerisinde korkutma anlamı barındırdığından hemen akabinde içeriğinde terğib/teşvik ihtiva eden "*Rahman, Rahîm*" sıfatlarına vurgu yapmıştır. Böylelikle Allah sıfatlarında hem terhibi/kendisinden korkmayı hem de terğibi/teşviki ifade eden niteliklerini bir arada zikretmiştir."⁷¹

İşe başlarken insanın hissettikleri, olaya bakışı, azmi ve o iş hakkındaki umutları önemli şeylerdir. Allah'ın Rahman ve Rahim olduğunu anarak işe başlayan kişinin gözünde zor iş kolaylaşır. Kişinin, Allah'ın rahmetinin kendisiyle birlikte olduğunu hissetmesinden daha büyük bir destek olamaz. Yer ve göklerin mülkü Allah'ındır, O'nun mülkünde O'nun Rahman ve Rahîm olduğunu anarak işe koyulmak, bir anlamda o işe başlama konusunda Allah'tan izin almakla birlikte O'nun yardım ve desteğini de istemektir. Böylece kişi, "bu işi yaparken onu Allah'ın izniyle yapıyorum ve şayet Allah bana bu gücü vermeseydi, ben bu işi yapamazdım" demektedir, o işi başarma konusunda da Allah'ın yardımının kendisiyle birlikte olduğunu hissetmektedir.⁷² Bu his insanın moral ve motivasyonu açısından da çok önemlidir. Allah'ın rahmetini yanınızda hissetme duygusu size karşı yürütülebilecek her türlü algı ve yıldırma operasyonlarına karşı sizi ayakta tutar. İşte harika bir örnek: Hendek/Ahzab savaşı öncesinde münafıklar mü'minlerin cesaretini kırmak ve onları savaştan alıkoymak için; "*Bir kısım insanlar, müminlere, "Düşmanlarınız size karşı asker topladılar, sakının onlardan!" dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve "Allah bize yeter. O, ne güzel vekildir!" dediler.*" (Al-i İmran 3/173). Rahman ve Rahim'e iman etmek, o yiğit insanların bu cevabı vermelerini sağlamıştır.

⁷¹ el- Kurtubi, *age*. I/215.

⁷² Şimşek, *age*. s.27-28.

Yüce Allah'ı merhametiyle tanımamız ve tanıtmamız için O kendisini bu iki sıfatıyla bize anlatmakta, bizden de aynı doğrultuda eğitim yapmamızı istemektedir. Dışlayan, azap etmek için fırsat kollayan, kullarına azap etmekten zevk alan bir varlık değil de, merhameti bütün yaratılmışları çepeçevre kuşatan bir Allah anlayışını topluma kazandırmak durumundayız. "Sürekli yakan ve azarlayan Allah" motifi yerine, "seven, şefkat ve merhamet eden, koruyup kollayan, ödüllendirmede sınır tanımayan, bağışlayan, affetmek için dua isteyen bir Allah" motifiyle O'nu tanıtmak zorundayız; çünkü O, kendisini böyle nitelendirmektedir. *Rahmân* ve *Rahîm* sıfatları bize bu anlayışı vermek için ilk surede iki kez yer almaktadır.⁷³ Allah Teâlâ, Rahman ve Rahim sıfatlarıyla merhametini hatırlatırken, "El- Kadir, el- Aziz, el- Kahhar" gibi sıfatlarıyla da kudretini, azametini ve gerektiğinde hak edene karşı celalini gösterebileceğini de bizlere öğretmektedir.

Şahsiyetini Rahman ve Rahim'den gördüğü merhametle inşa eden, bunun bilinciyle hareket eden Mü'min, hem insanlara hem de etrafındaki bütün varlıklara merhamet gösterir.

Din Gününün Sahibi (مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ)

"مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ/Din Günü'nün Sahibi" ifadesinde ön plan çıkan iki kavram vardır: Malik/Melik ve Din Günü.

Mâlik/Melik kavramı, 'ملك'/meleke kökünden türemiş olup elde etmek, idaresini ele almak, yakalamak, ele geçirmek, sahip olmak, hâkim olmak, kontrol etmek, idareci olmak, idare etmek, saltanat sürmek, güç ve otorite uygulamak, hâkimiyeti elde etmek, güç sahibi olmak, düşüncesine ve davranışlarına hâkim olmak, duygularına sahip olmak,

⁷³ Okuyan, *age*. I/26.

nefsin insanı meşgul etmesi, insanın kendini kontrol altına alması, itidalini korumak, gözyaşlarını durdurmak manalarına gelmektedir.⁷⁴

Geniş anlam yelpazesine sahip “Malik” kavramı genel olarak Kur’an-ı Kerim’de şu anlamlarda⁷⁵ kullanılır: Kudret ve kanun,⁷⁶ kâinatın idaresi,⁷⁷ siyasî erk,⁷⁸ mülk/mutlak hükümlerlik⁷⁹, hükümdar/kral,⁸⁰ sahip olmak⁸¹ ve melek adı.⁸²

Din kelimesinin sözlük anlamı Arapçada ceza, hesap, hüküm verme (kaza), siyaset, itaat etme, adet, durum, kahr, nihayet bunlarla ilişkili olarak ve hepsinin binası ve ölçüsü olan millet ve şeriat anlamlarına gelir.⁸³ Din kelimesi, ceza, mükâfat veya itaat etmekten mastar manaları ile ilişkili olarak tâbi/uyan ile uyulması gerekli olan arasındaki nisbetin ismidir. Bu bağıllık (nisbet) ilgi duyulması gereken tarafından düşünüldüğü zaman sevap ve ceza ile anlamlandırılır. Din kelimesinin doğrudan doğruya bir "kıyamet" manası yoktur. Bu kelimenin iki geçerli tefsiri vardır. İlk önce ceza; gelecekte sorumluluk, sorumluluk duygusu, sorumluluğu yerine getirme, manalarını da içine alır. Bunun için "yevmi'd-dîn"in dilimizde bir ismi de "rûz-i ceza" (ceza günü)dür. Din kavramı, deyn kelimesinden türemiş olup borç almak, borçlanmak, minnettar olmak, bir hissin tesiri altında olmak, boyun eğmek, hüküm vermek gibi manalarının yanı

⁷⁴ İbn Manzur, *age.* X/491-497; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2005, I/126.

⁷⁵ Bu anlamların geniş açıklamaları için bkz: Bayraklı, *age.* I/126-132; Okuyan, *Kur'an Sözlüğü*, s.770-773.

⁷⁶ Al-i İmran, 3/126; En'am, 6/75; Yusuf, 12/101; Taha, 20/87.

⁷⁷ A'raf, 7/185; Mü'minun, 23/88.

⁷⁸ Nisa, 4/53; En'am, 6/73; İsra, 17/111.

⁷⁹ Mülk, 67/1.

⁸⁰ Yusuf, 12/50

⁸¹ Al-i İmran, 3/126; Yasin, 36/71

⁸² Zuhuruf, 43/77.

⁸³ İbn Manzur, *age.* XIII/166-171.

sıra takdir-i ilahî ve kıyametteki mahkeme anlamlarına da gelen bu kavram, aynı zamanda Allah'ın bir sıfatıdır.⁸⁴

Din kavramı, Kur'an'da şu anlamlarda⁸⁵ kullanılmıştır: Borç almak, borçlanmak,⁸⁶ hesap,⁸⁷ kanun ve yasa,⁸⁸ fitrat⁸⁹ itaat etmek,⁹⁰ ceza veya mükâfat,⁹¹ İslam,⁹² tevhid⁹³ ve din.⁹⁴ Kur'an'da bu kullanımları göz önüne alındığında şunu ifade etmek mümkündür. Hem dünyada hem de ahirette mülk, sahiplik ve otorite yalnız ve yalnız Allah'a aittir.⁹⁵

Surenin insanı inşa ederken vermek istediği temel mesajlardan biri de hayatın sadece bu dünya hayatından ibaret olmadığı, ahiret hayatının var olduğu bu dünyanın Rabbi/Sahibi Allah olduğu gibi ahiretin de Rabbi/Maliki'nin Allah olduğudur. Yani hem dünya için hem de ahiret için güzellik⁹⁶ kazandıracak bir tavır sergilemek. Allah'ın dünyada verdiği imkânlarla ahiret yurdunu arama⁹⁷ bilinci oluşturmaktır.

Hayatın sadece bu dünyadan ibaret olmadığını kavrayan kişi ona göre kendini şekillendirir. Yani amellerini sadece bu dünyayı değil ölümden sonraki hayatı da dikkate alarak yapar. Dinin Allah tarafından belirlendiğini,⁹⁸ kendisinin ancak belirlenen bu dine inanıp inanmamada söz sahibi⁹⁹

⁸⁴ Yazır, *age*. I/91-92; Din Kelimesi için daha fazla bilgi için bkz: el-Mevdudi, *Kur'an'ın Dört Temel Terimi*, s. 123-137.

⁸⁵ Bkz: Okuyan, *Kur'an Sözlüğü*, s.337-339.

⁸⁶ Bakara, 2/282

⁸⁷ Nur, 24/2.

⁸⁸ Yusuf, 12/76.

⁸⁹ Rum, 30/30.

⁹⁰ Tevbe, 9/29.

⁹¹ Fatiha, 1/4

⁹² Tevbe, 9/33; Maide, 5/3; Fetih, 48/28.

⁹³ Zümer, 39/2;

⁹⁴ Hucurat, 49/16.

⁹⁵ Al-i İmran, 3/26, Mü'min, 40/16; İnfitar, 82/19.

⁹⁶ Bakara, 2/201.

⁹⁷ Kasas, 28/77.

⁹⁸ Bakara, 2/132; Al-i İmran, 3/19; Tevbe, 9/33.

⁹⁹ Bakara, 2/256; Kehf, 18/29.

olduğunu kavrar. Netice itibarıyla de bu durum insanın yaptığı tercihlerle şahsiyetini oluşturduğunu göstermektedir.

Kendisine Kulluk/İbadet Edilen (إِيَّاكَ نَعْبُدُ)

“إِيَّاكَ نَعْبُدُ/ *Yalnızca sana ibadet/kulluk ederiz.*” İbadet kelimesi, "abede" fiilinin masdarı olup "itaat etmek, boyun eğmek, tevâzu göstermek, bağlanmak ve hizmet etmek" anlamlarına gelir. İbadet kelimesinin türediği "abd" kökü, şu anlamlara gelir: Hürün karşıtı olan köle, boyun eğmek ve itaat etmek, kulluk etmek, ilâh tanımak, tapmak, bir şeye bağlanıp, ondan ayrılmamak.¹⁰⁰

İbadet kavramı Kur'an-ı Kerim'de 273 defa geçen ibadet ve türevleri kelimeler çoğunlukla şu anlamlarda¹⁰¹ kullanılmaktadır: “Kulluk yapmak, tapmak,¹⁰² kul olmak¹⁰³, köle¹⁰⁴ ve köle edinmek.¹⁰⁵

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere ibadet kelimesinin ifade ettiği esas manalar; "kişinin yüksek ve üstün varlığa karşı baş eğmesi, itaat etmesi, kendi hürriyetinden feragat ederek onun karşısında her türlü isyanı terk etmesi, tam bir bağlılıkla ona boyun eğmesidir." İşte bu durum, kulluk ve itaattir.

İnsan bütün benliğiyle kendini Rabbi'ne teslim ettiği ve yaptığı işleri Allah'ın rızasını gözeterek ifa ettiği zaman tüm hayatı kulluğa dönüşür.¹⁰⁶ Kur'an'da insanın erişeceği bu seviye şöyle ifade edilir; “... *De ki: Şüphesiz benim namazım,*

¹⁰⁰ İbn Manzur, *age.* III/270-278; Ahmet Kalkan, *Kur'an Kavramları*, s. 739. <http://www.ahmedkalkan.com.tr/kavram-tefsiri/item/236-ibadet.html> 01.09.2015.

¹⁰¹ İbadetin kullanıldığı anlamlarla ilgili geniş bilgi için bkz: Okuyan, *Kur'an Sözlüğü*, s.559-561; el-Mevdudi, *Kur'an'ın Dört Temel Terimi*, s. 103-114.

¹⁰² Maide 5/60; A'raf 7/70; Nahl 16/35; Tevbe 9/ 31; Kafirun 109/1-6

¹⁰³ Meryem 19/30; Bakara 2/23; Nisa4/172.

¹⁰⁴ Bakara 2/178; Nahl 16/75.

¹⁰⁵ Şuara 26/22; Bakara 2/178

¹⁰⁶ Abay, *age.* s.73.

bütün ibadetlerim, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir.” (En’am 6/161–162)

“(Ey Rabbimiz!) Yalnız Sana kulluk ederiz ve yalnız Senden yardım isteriz” ifadesi, “ben adına, tek kişi için veya ferde yönelik” değil, “biz adına, hepimiz için, toplum menfaatine yönelik” isteklerde bulunmayı öğretmektedir. Bu ayet, Müslümanlara sadece kendileri için değil, başkalarıyla beraber ve onların da hayrına yaşamayı öğretmeyi amaçlamaktadır.¹⁰⁷ Aynı Rabbin kulu olan, O'nun kanunlarına boyun eğen ve O'na tesbih ve ibadet eden tüm yaratıklarla ortak dili konuşmak, vahdete ermek, beraberce ibâdet etmek var bu ifadede. Tevhid, ancak muvahhid bir toplum içinde gerçek anlamını bulur. Tevhidi bir toplumla beraber hareket edilerek olgunlaşılır, insan olunur. Tevhid kafilesinden ayrı hareket etmekle, güzel olan hiçbir yere varılamaz.

Kulluğu sadece Allah'a has kılarak tevhidi gerçekleştiren kişi şirk batağı içinde olup birçok efendiye kulluk edene göre daha özgürdür. Zümer Suresi 29. Ayette bu durum şu misalle dile getirilir: *“Allah, (ortak koşanla tek Allah'a inananın durumunu anlatmak için) şöyle bir misal verdi: Birbiriyle çekişen ortaklara bağlı olan bir adam (yani köle) ile yalnız bir kişiye bağlı olan bir adam. Şimdi bu ikisinin durumu bir olur mu? Hamd yalnız Allah'a mahsustur, fakat çokları (yalnız Allah'a tapılacağını) bilmiyorlar.”*

Bütün bunları göz önünde bulundurduğumuzda, şahsiyetin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesinde ibadetin/kulluğun önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Şahsiyet/Kişilik bütünlüğü çerçevesinde ibadetlerin, biri dikey diğeri yatay olmak üzere çift boyutlu fonksiyonu vardır. İbadetin dikey boyutu Yaratan yaratılan ilişkisinden teşekkül eder. Yatay boyutu ise, beşerî hayata dönük ve diğer insan-

¹⁰⁷ Okuyan, *age.* I/35.

larla olan ilişkilerin düzenlenmesine yöneliktir. Bu boyut açısından ibadetleri değerlendirecek olursak, ibadetler, ilâhî âlem ile beşerî yaşayış arasında köprü vazifesi görürler. İbadetler adeta ilâhî alan ile beşerî yaşayışı birbirine yaklaştıran bir geçiş sürecidir. Tıpkı bir ara transfer aracı gibidir. Bir yüzü ilâhî, diğer yüzü beşerî alana dönüktür. Her ibadet insan kişiliğini geliştirici, şekillendirici ve yönlendirici bir özelliğe sahiptir.¹⁰⁸ Bu bilinçle yetişen insan, yaptığı ibadetlerin hayatında bir etki oluşturması gerektiğini öğrenir. İbadetlerin oluşturduğu güzel etkilerle de şahsiyetini oluşturur. İbadetlerini ihlâs ile yapan kişi, zekât ile paylaşmayı ve arınmayı, namaz ile kıyâmı, Allah için dik durmayı ve yalnızca O'nun için secde etmeyi, hac ile başkalarıyla birlikte tek mekânda ve tek amaç uğruna birlikte olmayı, cihad ile Allah yolunda çalışmayı ve mazlumların zulümden kurtulmaları için gayret göstermeyi öğrenmektedir.

Kendisinden Yardım/İstiane İstenen (وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ)

“وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ / *Yalnız Senden yardım dileriz.*” Bu ifade, inanılarak ve samimiyetle söylendiği durumda, tevhid inancının sağlam olduğunu ve gönle tam anlamıyla yerleştiğini ispat etmektedir. Yalnız Allah’a kulluk ediyor olmanın, ifadesi veya ispatı, yalnız O’ndan yardım dilemektir.

"İstiâne": "Avn" kelimesinden türemiş olup, yardım etmek, yardım dilemek ve yardımlaşmak anlamlarına gelir. İstenerek veya istenmeden yardım etmeye "iâne" denir. Fatiha Suresinde geçen "nesteyn" kelimesi ise, "yardım isteriz" anlamındadır.¹⁰⁹

Varlıkları yaratıp terbiye eden, onlara rahmet ve mer-

¹⁰⁸ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kuran'da İbadet Psikolojisi*, İzci Yayınları, İstanbul 1997, s. 25.

¹⁰⁹ Kalkan, *age.* s.923. <http://www.ahmedkalkan.com.tr/kavram-tefsiri/item/186-dua.html> 01.09.2015

hamet eden ve sahip çıkan varlık, yardım istenmeye de en lâyık olandır. Bu sıfatlara sahip olmayan diğer varlıklardan yardım istenmez, istenirse şirke düşülmüş olur. Yalnız Allah'a kulluk etmek ve yalnız O'ndan yardım dilemek, hamdin içindeki manayı doldurmaktadır. Allah'ı bilmek ve birlemek, O'na itaat ve ibadet etmek ve yalnız O'ndan yardım dilemek, hamd ibadetinin içeriğini teşkil etmektedir.¹¹⁰

Yardımlarını isteyeceğiniz merci size yardım edebilme güç ve imkânına sahip olmalıdır. Eğer böyle bir imkânı sahip olmayan birinden yardım talep ederseniz şu duruma düşebilirsiniz: *"Ne ki onlar, kendilerine yardım ederler ümidiyle Allah'tan başka ilahlar edindiler. Bunların onlara yardıma asla güçleri yetmez; aksine kendileri bunlar için hazır kıta askerdirler."* (Yasin, 36/74-75). Kendilerine yardım edeceklerine inandıkları güçlerin, onlara yardım etmesi bir yana kendileri onlar için asker olduklarına dikkat çekilmiştir.

Müslüman, neye, niçin inandığını, kim için ve ne uğruna yaşaması gerektiğini, kimden ve neyin karşılığında yardım talebinde bulunacağını bilmelidir. Ayrıca istenen şekilde bir duruş ortaya koymanın asgari gereklerinin nelerden oluştuğunun da farkında olmalıdır. Müslüman, *"El açıp yalvarmaya lâyık olan ancak O'dur. O'nun dışında el açıp dua ettikleri onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Hâlbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su onun ağzına girecek değildir. Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır"*¹¹¹ ayetinde ifade edildiği gibi, Allah'tan başkasından yardım istemenin, aslında boşa kürek çekmekten başka bir şey olmadığını anlayan insandır.¹¹²

¹¹⁰ Bayraklı, *age.* I/147.

¹¹¹ Ra'd, 13/14.

¹¹² Okuyan, *age.* I/36.

Hidayet Veren (اِهْدِنَا)

“اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ”/ *Bize hidayet et sırat-ı müstakımı*. ‘H d y’

kökünden türeyen kelimeler Kur’an’da 316 yerde geçmektedir.¹¹³ Hûda kelimesi, Arapçada “doğru yolda gitmek, doğru yolu göstermek” anlamında mastar, “doğru yol, kılavuzluk” anlamında isim olarak kullanılır ve bu çerçevede “amaca ulaştıracak yolu göstermek, bu yol için kılavuzluk yapmak” şeklinde tanımlanabilir.¹¹⁴

Hidayet, dua/isteme işidir. Hidayeti bulmak veya hidayete ermek için önce onu istemek gerekir. Talepte bulunmayana, onun eksikliğini çekmeyene ve en önemlisi onun için cehd etmeyene hidayet verilmez.¹¹⁵ Bu yüzden Yüce Yaratıcı, kendisinden bizi hidayete erdirmeyi talep etmemizi bize öğretiyor. “*Hidayet eyle bizi doğru yola*”. Bu taleple birlikte Allah Teâlâ muhatabın zihninde “hidayet mercii”nin Kendisi olduğunu yerleştirmektedir. Hidayet ondan talep edilir. “Hâdi Allah’tır.”

Fatiha 1/6’daki hidayet talebimize karşılık Rabbimiz de hemen bir sonraki surenin ilk ayetlerinde cevaben buyurur ki: “*Elif lâm mîm. İşte kendisinde şüphe olmayan bu kitap muttakiler için hidayet kaynağıdır.*”¹¹⁶ Gerçekten siz bu talebinizde ciddi misiniz? Gerçekten benden ne istediğinizin farkında mısınız? Yani sırat-ı müstakime hidayet talebinizde ciddi iseniz, öyleyse işte istediğiniz Sırat-ı Müstakim. Hâdi olan Allah, bu Kitap aracılığıyla sizin istediğiniz hidayeti/rehberliği size sunacak ve sizi Sırat-ı Müstakime ulaştır-

¹¹³ Abdalbaki, *age*. s.731-736.

¹¹⁴ Mehmet Okuyan, Kur’an Sözlüğü, Düşün Yayınları, İstanbul 2015, s.833.

¹¹⁵ “Bizim uğrumuzda gayret gösterip mücahede edenlere elbette muvaffakiyet yollarımızı gösteririz. Muhakkak ki Allah iyi davrananlarla beraberdir.” (Ankebut, 29/69).

¹¹⁶ Bakara, 2/1-2.

caktır.

Ayetin muhatabın zihninde inşa etmek istediği mefhumlardan biri olan dua, insan hayatının vazgeçilmezlerinden biridir. Duayı, insanın ruhi faaliyetlerinin vazgeçilmez bir boyutu yapan da, onun fitri-tabii bir tepki olmasıdır.¹¹⁷ Yaratıcı da bu fitri duygunun kendisine yönelmesini istemektedir: "Ama Rabbiniz buyurur ki: "Bana dua edin, duanızı kabul edeyim! Bana kulluk etmeye tenezzül etmeyenler, mutlaka aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir!" (Mümin, 40/60)

Genel olarak "çağrı, yakarış, isteme, yöneliş, zikretme, cevap verme, düşünme, rica, niyaz, övme, güvenme, Allah ile konuşma veya iç dökme, pişmanlık duyma" gibi geniş manaları ihtiva eden dua, insanoğlunun temel ruhî ihtiyaçlarından biridir. Müspet his ve davranışların gelişmesinde, şahsiyetin olgunlaşmasında duanın rolü büyüktür.¹¹⁸ Duanın temel amacı Allah'ı zikrederek tesbih etmektir. Yani bizi yaratarak başıboş bırakmayan, varoluş gayemizi öğreterek yol gösteren Rabbimizi her an hatırd tutmak, O'ndan gafil hiçbir anımızı geçirmeden tüm sözlerimizde ve tüm eylemlerimizde O'nu yüceltmeyi gaye edinmektir.¹¹⁹

İnsanı Rabbi katında değerli kılan ve ona şahsiyet kazandıran şeylerin başında dua gelmektedir. Dua edebilmek insanın kendi farkına varabilmesi, kendini tanıması ve kendisi hakkında bilinç sahibi olması demektir. Ancak kendi durumundan haberdar olan, içerisinde bulunduğu şartları idrak edebilen insan dua eder. Acizliğini, kendi kendine yetmediğini bilip halini Yüce olana arz eder. Bu yüzden dua

¹¹⁷ Pierre Marinier, *Dua Üzerine Düşünceler*, (çev. Sadık Kılıç) Nil Yayınları, İzmir 1990 s. 12.

¹¹⁸ Muhammet Mertek, *Dua Eğitimi*, Sızıntı Dergisi, Nisan 2010 Yılı: 32 Sayı: 375.

¹¹⁹ Fevzi Zülaloğlu, *Kur'an'da Dua ve Rasullerin Dua Örnekleri*, Ekin Yayınları, İstanbul 2005, s. 27.

etmekten kaçınan kimseler için; “De ki: “Duanız olmazsa Rabbim size ne diye değer versin ki? Ama siz, ey inkârcılar! Size bildirdiklerimi yalan saydınız, artık bu gûnahtan yakınız kurtaramayacaksınız.” (Furkan 25/77) buyrulmaktadır. Dua ihtiyacı ile kendini tanıyan aczini anlayan insan, kişilik olarak kibir, büyüklük taslama ve kendini müstağni görme gibi tavırlar takınmaktan uzaklaşarak şahsiyet sahibi olur.

Dua etme, yakarma ve hidayeti isteme işinden uzak duranın Allah katında bir değeri yoktur. “Kim Rahman’ın zikrinden/öğüdünden yüz çevirirse, ona bir şeytan salarız; o, onun yoldaşı olur.”¹²⁰ Yoldaşı Şeytan olanın doğru yolu bulma ihtimali pek yoktur.

Ahlaki ve manevi duygular, bir ulusun faal duyguları arasında yer alır. Bunlar yok oluştaya yönelirse; o ulusun kesin çöküşü başlamış ve bağlarından koparak yok olmaya giden ortama girilmiş demektir. Bu nedenle, dua ihtiyacını kendinde öldüren bir toplum; pratikte onu fesat ve çöküşten koruyabilecek unsurlara artık sahip değildir. Hiçbir ulus; duayı terk etmesinden dolayı olduğu kadar, kendini ölüme hazırlamış, çöküş ve alçalmaya maruz bırakmamıştır.¹²¹ Dua yolu ile istemenin bir eğitim ve şahsiyet oluşturma metodu olduğunu da ifade etmek mümkündür.

Sırat-ı Müstakim (الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ)

Sırat/es-Sırat kelimesi Kur’an’da 45 yerde geçmektedir.¹²² Bu kullanımların biri hakikat anlamına “yol”¹²³ diğeri ise mecazi anlamda “hidayet yolu”¹²⁴ manasındandır.¹²⁵

¹²⁰ Zuhruf 43/36-37.

¹²¹ Alexis Carrel, - Ali Şeriati, *Dua*, (çev. Kerim Güney) Bir Yayıncılık, İstanbul 1990, s. 56.

¹²² Abdülbaki, *age*. s.407.

¹²³ A’raf, 7/86; Yasin 36/66; Mülk, 67/22

¹²⁴ Fatiha, 1/6,7; Bakara, 2/142,213; Al-i İmran, 3/51, 101; Nisa, 4/68,175; Maide, 5/16; En’am, 6/39, 87, 126, 151, 153; A’raf, 7/16,126; Yunus, 10/25; Hud, 11/56; İbrahim, 14/1.

¹²⁵ Okuyan, *Kur’an Sözlüğü*, s.490.

Sırat-ı müstakim ifadesi terkip olarak Kur'an-ı Kerim'de 32 ayette geçer. Kur'an'da Sırat-ı müstakim ile benzer anlamda şu ifadeler de kullanılır: “*Es-sıratu's seviyy*”/Dümdüz yol,¹²⁶ “*Sevâu's sırat*”/Yolun doğrusu¹²⁷ ve “*Sebîlu'r- Reşad*”/Rüşde doğruluğa götüren yol.¹²⁸ Sırat-ı Müstakim'in Kur'ân-ı Kerim'deki zıddı: “*Sırat-ı cahıym*”/Cehennem yolu'dur.¹²⁹

Kur'an'ın tanımlamasıyla Sırat-ı Müstakim; “Dar-ı selam”, “İslam”,¹³⁰ “Kur'an”,¹³¹ “ilâhî nimete ermişlerin yolu”,¹³² “Allah'ın yolu (sıratullah)”,¹³³ “Allah'a kulluk”,¹³⁴ “*Sünnetullah*”,¹³⁵ “Hz. İbrahim'in dini (Haniflik)”¹³⁶ ve “Adalet”¹³⁷tir.

Sırat-ı müstakim, istikamet üzere olan yol demektir. İstikamet; doğruluk, dürüstlük, her çeşit işte i'tidal (denge) üzere bulunma, adâlet ve doğruluktan ayrılmayıp yasaklardan sakınmak, İslâm'ın doğru yolu üzerinde yürüme demektir. İstikamet'in karşıtı, hıyanettir ki; doğruluğu bırakıp hak ve hukuka tecavüz etme, verilen sözde durmama ve ahde riayet etmeme demektir. Resul-i Ekrem bu konuda; “Ey Allah'ın Resulü, İslâm hakkında bana öyle bir söz söyle ki, onu senden sonra hiçbir kimseye sormayayım” diye soran Süfyan bin Abdullah Es-Sakafî'ye: “*Allah'a iman ettim' de, ondan sonra istikamet üzere yaşa/dosdoğru ol!*”¹³⁸ cevabını vermiş-

¹²⁶ Meryem, 19/43; Taha, 20/135.

¹²⁷ Sad, 38/22.

¹²⁸ A'raf, 7/86; Mü'min, 40/38-39.

¹²⁹ Nisa, 4/168-169; Saffat, /23.

¹³⁰ Mü'minun, 23/73-74. “*Sen onları doğru bir yola (İslam'a) çağırıyorsun. Ama ahirete inanmayanlar yoldan sapıyorlar.*”

¹³¹ Yunus, 10/25; Zuhuruf, 43/43.

¹³² Fatiaha, 1/5-6.

¹³³ Şura, 42/52-53. “*...Ve elbette sen, doğru yola çağırıyorsun, göklerin ve yerin sahibi Allah'ın yoluna.*”

¹³⁴ Yasin, 36/60-61.

¹³⁵ En'am, 6/125-126.

¹³⁶ En'am, 6/161.

¹³⁷ Hud, 11/56; Sad, 38/22.

¹³⁸ Tirmizî, Kitabü'z-Zühd 47.

tir.

Sıratı Müstakim'i "Allah'a ulaştıran yol" olarak da anlamlandırmak mümkündür. Bütün yollar Allah'a ulaştırmaz mı? Sorusu sürekli zihinde tutulması gereken bir sorudur. Evet, bütün yollar Allah'a ulaştırmaz. Allah Teâlâ önümüze çıkan her yola tabi olmamamız gerektiğini, kendisinin bir yolu olduğunu¹³⁹ bildirmektedir.

İslâm'da istikametten gaye tevhiddir. Aksi halde, Allah her yerde mevcut iken; ırkları, dilleri, mizaç ve seviyeleri birbirinden farklı milyonlarca insanın, namazlarında, günde beş kere aynı kibleye, aynı istikamete yönelmelerinin farz oluşunu nasıl izah edebiliriz?

Allah'tan hidayet ve istikamet istemek kişinin istikamette olma arzu ve niyetinde olması neticesinde eğilmeyen, dosdoğru olmaktan şaşmayan, yalpalamayan bir kişiliğe sahip olmasını sağlar. Çünkü Allah, iman eden her insana tek istikamet tayin eder. "...Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. Onun için, hepiniz O'na istikamet edin/yönelin..." (Fussilet, 41/6). Bu istikamet manevi tevhid ile kalmaz yön olarak fiziki tevhidin de sağlanmasını ister. "Her nereden yola çıkarsan çık, sen yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir! Ve siz de ey müminler! Her nerede olursanız yüzünüzü oraya doğru çevirin ki halk aleyhinzde kullanacak bir delil bulamasın. Yalnız onlardan haksızlık edenler başka! Siz de onlardan değil, Ben'den çekinin ve o tarafa yönelin ki size olan nimetlerimi tamamlayayım ve böylece siz de doğru yolu tutmuş olasınız." (Bakara, 2/150).

Bu istikameti istenilen şekilde ifade edip gereğini yerine getirenlerin mükâfatı şu şekilde müjdelenir: "Rabbimiz Al-

¹³⁹ "Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyunuz, başka yollara uymayınız; zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte, sakınmanız için Allah size bunları emretti." (En'am, 6/153)

lah'tır deyip de sonra istikamet edenlere, hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır.” (Ahkaf 46/13). İfade edilen mananın ‘mantukun meskut anha’ delaletinden hareketle şunu ifade etmek mümkündür: Yürüdüğü yolun istikametini kaybeden kimseler için her türlü korku ve elem vardır.

Yolcuyu yoldan, yolu yolculuktan, yolculuğu menzilden ayrı değerlendirmek yanlıştır. Yolu bilmeyenlerin, yoldan çıkmış ve bâtil/yanlış yolda olanların hak yolun yolcusunu anlamaları çok zordur. Yol hikâyesi okumak, kişiyi yolcu yapmaya yetmez. Yolcuyu anlamanın en kesin ve kestirme yolunun yola çıkmak ve yolcu olmaktan geçtiğini bilmeyenler, ‘dosdoğru yolu’ ve ‘o yolun yolcularını’ anlayamaz. Sırât-ı müstakim adlı o yol, insanlık tarihiyle yaşıttır ve dünyanın sonuna kadar, yolun en sonuna kadar yolcuları bitmeyecektir.¹⁴⁰

Nimet Veren ve Nimet Verilenler (أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ)

“صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ” Nimet yolu veya kendilerine nimet verilenlerin yolu da diyebileceğimiz bu kutlu ve mübarek yolun yolcuları da o kadar kutlu ve mübarektirler. Kendilerinin yoluna iletilmeyi talep ettiğimiz bu kutlu insanları Kur’an bize bildirir: “Allah'a ve Peygamber'e itaat eden kimseler, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, Hakk'a sadık kalanlar, hayatını imanına şahit kılanlar ve iyiliği yayanların safında olurlar. Bunlar ne güzel dostturlar”(Nisa, 4/69). Bu bağlamda ‘doğru yol’un bir tanımı da iyi arkadaş grubu içinde olmaktır. Eğitimin yapacağı en önemli rehberlik, insanların için iyi arkadaş grubu oluşturmaktır.¹⁴¹ Bu konunun önemi şu ayette vurgulanmaktadır: “Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun” (Tevbe, 9/119).

¹⁴⁰ Kalkan, *age.* s. 268-269; <http://www.ahmedkalkan.com.tr/kavram-tef-siri/item/314-sirat-i-mustakim.html> 01.09.2015.

¹⁴¹ Bayraklı, *age.* I/159.

Kur'ân Yüce Allah'ın bir nimetidir; ihsanıdır. Yüce Allah'ın nimet vermesi 'sonuç'tur. 'Sebep' hak etmektir. Nimet, hak edene verilir. Bu nimetle buluşmak isteyenler Kur'ân'a sarılmalı ve onun ilkeleriyle hayatı yaşamalıdır.¹⁴²

Ellerimizi açıp nimet ya da bağışlanma talep etmeden önce onu hak edip etmediğimizi samimi bir şekilde yüreğimize sormak bir zorunluluktur. Hak etmeyeene verilmeyeceğini, insan için ancak talep edip yaptığının karşılığı olduğunu unutmamak gerekir. Nimete erenlerden olabilmenin şartı, Peygamberlere yoldaş olmak, sadakat gösterenler gibi sadık olmak, hayatımızı vahye şahit kılmak ve gerektiğinde bu şahitliğin bedelini mal ve can ile ödemek ve Salih olanlarla birlikte aynı istikamette olabilmektir.

Gazab ve Dalalet Yolundan Beri Olmak (غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ)

(وَلَا الضَّالِّينَ)

“غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ / *Gazaba uğratılmışların ve sapmışların yolunu değil!*” Bu ikisi Mekke’de öncelikle Tevhid mesajına karşı çıkan nimet sahiplerini ifade eder, daha sonra Yahudiler¹⁴³ “gazaba uğrayanlar”, Hristiyanlar¹⁴⁴ da “yolu sapıtanlar” zümresine dâhil olmuştur.¹⁴⁵

Yahudi sapması materyalist bir sapma idi, Hristiyan sapması aksine ruhçu bir sapmadır. Kur'an'ın sapanların kim olduğunu isimleriyle değil de sıfatlarıyla anması kanaatimizce, ister maddi isterse manevi bir sapma olsun her türlü ve her zamanda olabilecek sapmayı ifade etmek içindir. Fatiha suresinin namazın her rekâtında tekrar edilmesi de

¹⁴² Okuyan, *age*, I/39.

¹⁴³ Al-i İmran, 3/112; Maide, 5/60

¹⁴⁴ Maide, 5/77.

¹⁴⁵ “Kendilerine nimet verilenler, gazaba uğrayanlar ve dalalet içinde olanlar” hakkında detaylı bilgi için bkz: Halil Aldemir, *Fâtiha Suresi’nde Nimet Verilenler Gazaba Uğrayanlar Ve Dalâlette Olanlar*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi Cilt 12, Sayı 1, 2012, s.219-244.

Müslümanların her an için bu tür sapmalarla karşı karşıya kalabileceklerini anlatır.¹⁴⁶ Çünkü her an için böyle bir tehlike söz konusu olmasaydı, Müslüman'ın *"Ya Rabbi beni gazaba uğramışlardan ve sapmışlardan eyleme"* şeklinde dua etmesinin bir anlamı olmazdı.¹⁴⁷

Dalâlete düşmenin birçok sebebi vardır. Dünyevî ihtirasa kapılmak ve ahreti unutmak, her türlü felâketin başlangıcıdır. Tâğûtî güçlere itaat etmek ve onların ideolojilerine tâbi olmak, dalâleti satın almaktır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de: *"O gün yüzleri ateşte evrilip-çevrilirken: 'Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik; peygambere itaat etseydik' diyeceklerdir. (Onlara tâbi olanlar da o gün) 'Ey Rabbimiz! Gerçekten biz reislerimize (liderlerimize) ve büyüklerimize uyduk. Onlar da bizi yoldan saptırdılar diyeceklerdir. Ey Rabbimiz! Onlara (liderlerimize ve büyüklerimize) azaptan iki katını ver. Onları büyük bir lânetle rahmetinden kov!'"* (Ahzab, 33/66-68) buyrulmuş ve tuğyan eden güçlere itaatın getireceği manzara çizilmiştir.¹⁴⁸

"Gazaba uğratılmışların ve sapmışların yolunu değil" ifadesi, Müslüman bir insanın, olumsuz ve çıkmaz olan yolların neler olduğunu bildiğini göstermektedir. Hayatın olumsuz yönlerini insana anlatmak, tanıtmak ve bu bilinci kazandırmak, eğitimin en başta gelen görevlerinden biridir. Allah'ın kimlere gazap ettiğini ve kimlerin sapık yola düştüğünü bilen bir insan, bilinçli olur ve böylece ahlâkî davranış kazanmanın yolunu öğrenir. Bu bilinç olmadan, ahlâkî davranış, tesadüfilikten kurtulamaz. Sosyal ahlâk da, tesadüfi davranışlar üzerine oturamaz ve sürekliliğini sağlayamaz.¹⁴⁹ Bu düşüncelerle inşa edilen bir şahsiyet, iyinin ne olduğunu

¹⁴⁶ Günümüzdeki sapmalarla ilgili geniş bilgi için bkz: Sait Şimşek, *Fatiha Suresi Ve Türkçe Namaz*, Beyan Yayınları, s,75-128.

¹⁴⁷ Şimşek, *age.* s.71,73.

¹⁴⁸ Kalkan, *age.* s. 263.

¹⁴⁹ Bayraklı, *age.* I/162.

bilir ve onu hayata hâkim kılar. Aynı şekilde kötünün bilincinde olduğundan ondan uzaklaşır ve hayat boyunca onunla mücadele eder. Aynı zamanda gazaba uğramaktan ve dalalette olmaktan sakınmak için bunlardan nasıl uzak durulacağını bilen bir şahsiyet oluşturmak gerekmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Şahsiyet eğitimi açısından ele alınmaya gayret edilen surenin her bir ayetinin değil, her bir kelimesinin ayrı bir anlam, değer ve ilke içerdiğini ifade etmek mümkündür. Bu anlamda şahsiyetin oluşmasına çok önemli katkıları vardır. Bir anlamda Kur'an'ı okumaya ve öğrenmeye başlayan kişi Fatiha'yı doğru bir şekilde anladığı zaman okumaya başladığı bu kitabın ona neler sunabileceğini ve bu kitabın muhteşemliğini fark etmemesi ve anlamaması kanaatimize göre mümkün değildir. Çünkü Fatiha Kur'an için muhteşem bir giriş kapısı mesabesindedir.

Fatiha Suresinin içeriğini bu anlamda inceleyip ele aldıktan sonra surenin şahsiyet eğitimi açısından şu hususları içerdiği ifade edilebilir:

İşe başlamadan önce hazırlık yapılmalıdır. Bu sure, hazırlık yapacağınız işte ya da çıkacağınız yolda hangi tehlikelerle, engelleyicilerle ve çeldiricilerle karşılaşabileceğiniz hususunda sizi bilinç sahibi yapmakta ve onlarla nasıl baş edebileceğinizi öğretmektedir. Bu hazırlığın adı "istiazedir".

Doğru bir şahsiyet inşası için işe en güzel inşa cümlelerinden biri olan "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ" ile başlanmalıdır. Çünkü işinize kimin adına ve kimin adıyla başlayacağınızı veya yürüyeceğiniz yolda kimin adına/adıyla yol alacağınızı bilmek önemlidir. Ayrıca Allah'ın adını anarak başlamanız işinizi bereketlendirir. Çünkü "besmele" ile başlanılmayan her iş ebter/bereketsizdir.

İnsan kendisine verilen nimetler için ne yapması, kime nasıl hamd ve sena etmesi gerektiğini öğrenmekte, nimete hamd etme bilinci kazanmaktadır. “الْحَمْدُ لِلَّهِ” ile. Aynı zamanda hamd edilmeye layık yegâne varlığın Allah olduğunu idrak etmeyi sağlamaktadır. Bunun yanında hamd, insana “hus-nü’libtida’/güzel başlangıç” nasıl yapılır öğretmektedir.

Hamd ile şahsiyetini inşa eden kişi bir anlamda şunu deme şuuru kazanmıştır: “Dilim ve halimle yaptığım bütün övgüler yalnız, görünen ve görünmeyen âlemin yaratanı ve yaşatanı Allah’adır. O’nun; aklımı ve idrakimi hayrete düşüren eserlerinin güzelliği, devamı, düzeni ve ahengi karşısında diğer varlıklar gibi tazimle secdeye kapanmaktan kendimi alamamaktayım. Varlıkların en seçkini olan insan cinsinin imanlı-ibadetli bir ferdi kıldığı için de canı gönülden O’na hamd etmekteyim.”¹⁵⁰

Surede, Hamd edilmeye layık Allah’ın isim-sıfatları arka arkaya zikredilmektedir. Bir varlığın hakiki bir ilah olabilmesi için; “رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ” Âlemlerin Rabbi, Rahman, Rahim ve Din Gününün Sahibi olmalıdır. Bu özellikleri şahsında taşıyan yegâne ilah Allah’tır. İnsana şu mesaj verilir sen bu özellikleri şahsında taşıyanı hakkıyla tanısan ona kul olursun.

Bütün mahlûkatın bir sahibi, efendisi, kanun koyucusu ve terbiye edicisinin olduğunu “Rabbu’l Alemin”den, karşılıksız vermeyi “Rahman”dan af etmeyi, bağışlamayı ve merhamet etmeyi “Rahim”den, bir şeye sahip olduğumuzda aslında her şeyin gerçek sahibinin mülkünde dilediği gibi tasarruf eden Allah’a ait olduğunu “Din Gününün Sahibi”den öğreniriz. Akabinde de şu hakikatleri ifade ederiz:

¹⁵⁰ İlhami Günay, *Fâtiha, Fîl-Nâs Arası Surelerin Değerlerinin Günümüze Taşınması Merkezinde Bir Tefsir Denemesi*, Usul İslami Araştırmalar Dergisi, Sayı: 17, Ocak-Haziran 2012, s.12.

“Bütün varlıkların sahibi ve onlara hükmünü geçiren âdil Rabb'im, bütün yükümlüler gibi benden de dünyadaki her eyleminin hesabını soracaktır. Dünyada olduğu gibi, hesap gününde de bütün hüküm, yaratma ve emir O'nundur. Rabb'im, ilahi ölçülerine uygun amelimi fazlasıyla ödüllendirirken, günah ve hatalarımı birebir cezalandıracaktır.”¹⁵¹

Bu yüzdendir ki insandan şu sözü vermesi istenir: “إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ/ Yalnızca sana ibadet/kulluk eder ve yalnızca senden yardım isteriz.” Yani bütün bu sıfatlar sana aitken senden başkasına kulluk etmem, onun önünde eğilmem, halimi ona arz edip ondan yardım dilemem bana yakışmaz. Sen zaten böyle bir şeyden münezzehsin!

Kime kulluk yapacağı ve kimden yardım isteyeceği bilincini elde eden kişi, doğru merciden doğru taleplerde bulunmaya başlar. “اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ/ sıratı müstakim'e hidayet et.” Talep etmeden, istemeden hidayetin olmayacağı, yani emek olmadan yemeğin olmayacağını öğrenir. Ve bir şey daha öğrenir bu sureden; her yolun “Sırat-ı Müstakim” olmadığını.

İstenecek yolun nasıl bir yol olması gerektiği bilincine varan insan, artık kimin yolundan gidebileceğini öğrenmiştir: “صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ/ kendilerine nimet verilenlerin yolu”. Yani bu yol “peygamberler, sıddıklar, şehitler/şahitler ve salihler”in yoludur. Yolda yürürken bunlar gibi güzel yoldaşlar ve dostlara ihtiyacı olduğunu da öğrenir.

Bu sureyi buraya kadar doğru anlayanlar kimlerden uzak durulması gerektiğini de artık anlamışlardır. Surede son olarak o yanlış yolun yolcularının kim/kimler olduğu ortaya konulur: “غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ/ Gazaba uğratılmışların

¹⁵¹ Günay, *agm*, s.13.

ve sapmışların yolunu değil!” Yani ister Yahudi, ister Hristiyan olsun gazaba uğramayı ve dalalette yol almayı tercih eden herkesin yolundan uzak olmayı ve uzak tutulmayı isteme bilincini kazandırmaktır bu ifadelerin temel hedefi.

Sonuç olarak şunu ifade edebiliriz: Fatiha suresinin şahsiyet sahibi olma bilincini yakalamada önemli bir yeri vardır. Sure aynı zamanda Allah-insan ilişkisinin nasıl olması ve nelere dayanması gerektiği konusunda da ipuçları vermektedir.

Bir toplumu oluşturan bireyler şahsiyet sahibi yapılmak isteniyorsa, o toplumu oluşturan bireylerin şahsiyeti vahiyle inşa edilmelidir. Fatiha suresi bu işin nasıl yapılması gerektiğinin mikro bir örneğini oluşturmaktadır. Şahsiyetli bir toplum oluşturma'nın önemli kriterlerinden biri de bu toplumu oluşturacak şahısların kimlerle birlikte yol alacağıdır. Hem Fatiha'da hem de Kur'an'ın başka surelerinde özellikleri ifade edilen kişilerle yol almaya öncelik vermek amacın gerçekleşmesi açısından önemlidir. Yani, “Allah'ı Rab, Rahman, Rahim, Din Gününün Maliki, Sıratı Müstakim'e Hidayet Eden, Nimet İhsan Eden olarak bilip O'na hamd eden, muttaki”¹⁵², mü'min,¹⁵³ teslimiyet gösteren¹⁵⁴ ve salih amel işleyenlerden¹⁵⁵ olmak.

Kaynakça

Abay, Ahmet, *Kur'an'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri*, Düşün Yayınları, İstanbul 2012.

Abdulgani, Muhammed Fuad, *el- Mu'cemu'l Mufehres li- Elfazi'l Kur'an'il Kerim*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987.

¹⁵² Kalem, 68/34

¹⁵³ Müddessir, 74/31

¹⁵⁴ Kalem, 68/35

¹⁵⁵ Kalem, 68/50

- Aldemir, Halil, *Fâtiha Suresi'nde Nimet Verilenler Gazaba Uğrayanlar Ve Dalâlette Olanlar*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi Cilt 12, Sayı 1, 2012, s.219-244.
- Armaner, Neda, *Din Psikolojisine Giriş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1980.
- Aydın, Hamza, "Benlik ve Kişilik" <http://www.rehberim.net/forum/felsefe-sosyoloji-psikoloji-374/81611-psikoloji-konulari.html>. 29.08.2015.
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2005.
- _____, *Vahyin Hedeflediği Toplum*, Düşün Yayınları, İstanbul 2015.
- Calderini-Karasakal, Simonetta-Şaban, *Fatiha Suresinde Geçen "Rabbi'l-Âlemin" İfadesindeki "Âlemin" Kelimesinin Tefsiri*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XI, Sayı: 1, 2009, s.181-189.
- Carrel-Şeriatî, Alexis-Ali, *Dua*, (çev. Kerim Güney) Bir Yayıncılık, İstanbul 1990.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1993.
- Çamdibi, Hasan Mahmud, *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*, İFAV, İstanbul 1994.
- Egemen, Bedii Ziya, *Terbiye İlminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi*, Ankara 1965.
- Eren, A. Cüneyt, *Fatiha Süresinde Edebi Sanatlar*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2013/21 Sayı 381 ss. 41-73.
- el-Ferahidi, Halil b. Ahmed, *Kitabu'l Ayn*, Dar Kütubi'l İlmiyye, Beyrut, 1423/2003.
- Günay, İlhami, *Fâtiha, Fîl-Nâs Arası Sûrelerin Değerlerinin Günümüze Taşınması Merkezinde Bir Tefsir Denemesi*,

- Usluİslami Araştırmalar Dergisi, Sayı: 17, Ocak-Haziran 2012.
- Haydar, Fuad, *eş-Şahsiyetü fi'l İslam ve fi'l Fikri'l Ğarbi*, Beyrut 1990.
- İbn Aşur, Muhammed Tahir, et-Tahrir ve't-Tenvir min et-Tefsir, Dar et-Tunisiye, Tunus 1984 (I-XXX).
- İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed b. Mükrim, *Lisanu'l Arab*, Dar Sadır, Beyrut, ts.
- el-İsfehani, Rağıb Ebi'l Kasım Muhammed b. Hüseyin, *el-Müfredât fi Garibi'l Kur'an*, Daru'l Marife, Beyrut ts.
- İslamoğlu, Mustafa, *Kur'an'a Göre Esmâ-i Hüsnâ*, Düşün Yayınları, İstanbul 2011.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kuran'da İbadet Psikolojisi*, İzci Yayınları, İstanbul 1997.
- Kısa, Mahmut, *Kur'an-ı Kerim ve Kısa Açıklamalı Meal*, Armağan Kitaplar, Konya 2009.
- Komisyon, (Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrııcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş), *Kur'an Yolu*, DİB. Yayınları, Ankara 2007.
- Köknel, Özcan, *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1985.
- el-Kurtubi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. EbiBekr, el-Camiu li-Ahkami'l Kur'an, (Tahkik; Abdullah b. Abdul Muhsin et-Türki), Muessesetu'l Risale, Beyrut, 1428/2006 (I-XXIV).
- Marinier, Pierre, *Dua Üzerine Düşünceler*, (çev. Sadık Kılıç) Nil Yayınları, İzmir 1990.
- Mertek, Muhammet, *Dua Eğitimi*, Sızıntı Derisi, Nisan 2010 Yıl: 32 Sayı: 375.
- el-Mevdudi, Ebu'l A'la, *Tefhimu'l Kur'an*, (Çev. Kurul), İnsan

- Yayınları, İstanbul 1986.
- _____, *Kur'an'ın Dört Temel Terimi*, çev. Mahmut Osmanoğlu, Özgün Yayınları (I. baskı), İstanbul 1992.
- Okuyan, Mehmet, *Beyanatu'l Furkan/Kur'an-ı Kerim'den Mesajlar*, Kıraat Yayınları, İstanbul 2014 (I-V).
- _____, *Kur'an Sözlüğü*, Düşün Yayınları, İstanbul 2015.
- Pak, Zekeriya, "Alemin" Kelimesinin Kur'an'daki Anlamı Üzerine, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13 (2009) s. 1-24.
- Pakdil, Nuri, Biat I, Edebiyat Derisi Yayınları, Ankara 2014.
- er-Razi, Fahrüddin, Mefatihü'l Ğayb, Daru'l Fikr, Beyrut 1401/1981. (I-XXXII).
- Sarmış, İbrahim, *İslam'ı Okumaya Ve Öğrenmeye Nereden Başlamalı?* Kur'an'ı Hayat Dergisi, Sayı 5, yıl 2009.
- es-Suyuti, Celalleddin, *el-İtkan fi-Ulumi'l Kur'an*, (Tahkik: Şuayb el-Arnaut), Muessesetul' Risale, Beyrut 1429/2008.
- Şanver, Mehmet, *Kuran'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, İstanbul 2004.
- Şimşek, Sait, *Fatiha Suresi Ve Türkçe Namaz*, Beyan Yayınları, İstanbul 1998.
- et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l Beyân an Te'vili Ayi'l Kur'an*, Kahire, 2001.
- Tezcan, Mahmut, *Türk Kişiliği ve Kültür-Kişilik İlişkisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1970.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, (I.baskı), İstanbul 1992. (I-X).
- ez-Zemahşeri, Carullah Ebi'l Kasım Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf an Ğavamidu't Tenzil ve Uyunu'l Ekavi'l fi Vucuhi'l Te'vil*, Mektebetü Abikan, Riyad 1418/1998, (I-IV).

- ez-Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'ân*, Dar Kütubi'l Arabi, Beyrut, 1417/1996.
- ez-Zerkeşi, Bedruddin b. Muahammed b. Abdullah, *el-Burhan fi-Ulumi'l Kur'an*, (Tahkik: Ebu'l Fadled-Dimyati), Daru'l Hadis, Kahire 1427/2006.
- Zülaloğlu, Fevzi, *Kur'an'da Dua ve Resullerin Dua Örnekleri*, Ekin Yayınları, İstanbul 2005.